

УДК 81'373.23

[https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11\(17\)-402-409](https://doi.org/10.52058/2786-6165-2023-11(17)-402-409)

Чорноус Оксана В'ячеславівна кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін, Донецький державний університет внутрішніх справ, вул. Велика Перспективна, 1, м. Кропивницький, 25015, <https://orcid.org/0000-0001-8770-8869>

ЕМОЦІЙНЕ СТАВЛЕННЯ ДО АНТРОПОНІМІВ

Анотація. У пропонованій науковій розвідці схарактеризовано випадки позитивного емоційного ставлення носіїв до імен та прізвищ, що були зафіксовані в розвідках XVIII–XX ст., а також простежено зміни поглядів на емоційний зв'язок імені та носія. Виявлено, що антропонімна формула позиціонувалася як невіддільний атрибут людини, до якого згадані в роботах носії демонстрували позитивне емоційне ставлення, часом наголошуючи на необхідності всіляко убезпечувати свої імена та прізвища від навмисних або випадкових спотворень. Такі зовнішні втручання сприймалися надзвичайно гостро, адже тлумачилися як наруга не лише над іменем, а й над власником. У багатьох випадків їх пов'язували з втратою власної ідентичності та небажанням бути кимось іншим. Для деяких носіїв дотримання узвичаєної форми було ознакою зв'язку поколінь, способом ушанування пам'яті про досягнення та позитивні діяння своїх предків, від яких вони успадкували славетні прізвища. Для інших в імені та прізвищі був захований великий потенціал, який вони використовували для покращення антропонімної формули, вдаючись до різноманітних трансформацій. Описані спроби досягнення гармонії між промовистими іменами та їхніми носіями шляхом перетворення перших на більш відповідні до зовнішності чи внутрішніх рис носія. Згадано про значні можливості антропонімів слугувати засобом маніпуляцій у комунікації.

Упродовж тривалого часу уявлення про зв'язок носія та імені зазнавали змін: популярне в попередні століття твердження про здатність антропоніма безпосередньо визначати характер чи в інший спосіб впливати носія у XX ст. було сприйняте як сумнівне. Ідеться про упереджене ставлення до деяких імен, а також ідеї, що певні риси характеру людини можуть бути розвинені або вдосконалені на виконання закладеної в антропонімній формулі «програми». При цьому в тогочасних роботах підкреслювалися можливості власних імен людей

служувати додатковим мотиваційним чи стримувальним чинником. У багатьох роботах попереднього століття описано особові імена та прізвища як невіддільні елементи ідентичності.

Ключові слова: особове ім'я, прізвище, емоційне ставлення, зв'язок з носієм, антропонім.

Chornous Oksana Viacheslavivna PhD in Philology, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Social Sciences and Humanities, Donetsk State University of Internal Affairs, 1 Velyka Perspektyvna Str., Kropyvnytskyi, 25015, <https://orcid.org/0000-0001-8770-8869>

EMOTIONAL ATTITUDE TO ANTHROPONYMS

Abstract. The proposed scientific study characterises the cases of positive emotional attitude of the bearers to names and surnames recorded in the studies from the eighteenth to the twentieth centuries, and traces the changes in views on the emotional connection between the name and the bearer. It has been found that the anthroponymic formula was positioned as an inherent attribute of a person, to which the bearers mentioned in the works demonstrated a positive emotional attitude, sometimes emphasising the need to protect their names and surnames from intentional or accidental distortions in every possible way. Such external interventions were perceived as extremely sensitive, as they were interpreted as an insult not only to the name but also to the bearer. In many cases, they were associated with the loss of one's own identity and the unwillingness to be someone else. For some bearers, adherence to the traditional form was a sign of intergenerational ties, a way of honouring the memory of the achievements and positive deeds of their ancestors from whom they inherited their famous surnames. For others, the personal name and surname had a great potential, which they used to improve the anthroponymic formula by resorting to various transformations. The article describes attempts to achieve harmony between names and their bearers by transforming their form into more appropriate to the appearance or internal features of the bearer. The author mentions the significant potential of anthroponyms to serve as a means of manipulation in communication.

Building on this historical perspective, the idea of the connection between the bearer and the name has been undergoing changes: the statement about the ability of an anthroponym to directly determine the character or otherwise influence the bearer, popular in previous centuries, was perceived as questionable in the twentieth century. This refers to the prejudice against certain names, as well as the idea that certain traits of a person's character can

be developed or improved to fulfil the "programme" laid down in the anthroponymic formula. At the same time, the works of that time emphasised the potential of people's own names to serve as an additional motivational or deterrent factor. Many works of the previous century described personal names and surnames as integral elements of identity.

Keywords: personal name, surname, emotional attitude, connection with the bearer, anthroponym.

Постановка проблеми. На початку ХХ ст. увага до несвідомих процесів, пов'язаних з антропонімами, значно інтенсифікувалася: до кола питань, які зацікавили тодішніх науковців, зокрема психіатрів та психологів-практиків увійшли емоційні реакції носіїв на особові імена та прізвища. Під час спостережень був виявлений широкий спектр негативних почуттів, починаючи з незначної неприязні, сорому та дискомфорту у використанні й до раптового ірраціонального страху або ненависті (W. Stekel, K. Abraham). Їхні причини вбачалися в складних психічних розладах, виявлених у носіїв, а також пояснювалися глибинними негативними асоціаціями, які могли викликали ті чи ті антропоніми. Сприйняття власних імен як своєрідного недоліку спонукало деяких носіїв, зокрема відомих митців вдаватися до радикальних методів на кшталт повної заміни імені або його структурної, орфографічної або іншої трансформації (W. Stekel, K. Abraham). Часом навмисні перетворення зумовлювалися суто раціональною потребою якнайшвидше адаптуватися в нових умовах життя (С. Р. Oberndorf). Меншою мірою в наукових джерелах описані випадки, коли носії вважали за свій обов'язок «відповідати» своєму найменню чи прізвищу (W. Stekel), намагалися наслідували відомих тезок (K. Abraham). У 1939 році розрізнені спостереження науковців постали у вигляді стрункої класифікації, яка описувала три варіації ставлення особи до свого імені: 1) ім'я не має внутрішнього, особистісного значення для носія, причому йдеться не стільки про пересічність власне оніма, скільки про відсутність усвідомлення носієм якогось особливого статусу імені саме для нього; 2) наявне негативне ставлення до антропонімів через немилозвучність, неприємні асоціації, що могло послугувати причиною психологічного напруження; 3) носій демонструє позитивне ставлення до наймення, пишається ним або переконаний, що воно йому пасує, відповідає його уявленням про прекрасне; належать до категорії тих імен, що є символічними для певних родин та передаються в спадок [1, с. 4–7].

Останні випадки вважаємо особливо цікавими, адже вони меншою мірою зафіксовані в науковій літературі, представляють інший бік емоційного ставлення до прізвищ та імен, коли носії вважали їх такими, що позитивно впливають на життя або поведінку. Важливо також, на нашу думку, простежити, наскільки змінилося таке розуміння емоційного зв'язку між антропонімом та носієм упродовж кількох століть.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В українській лінгвістиці власне ім'я людини як об'єкт психологічних та лінгвістичних досліджень студіювали С. Собкова та Ю. Собков. Оцінку та сприйняття особових імен аналізувала Н. Бардіна. Різні аспекти функціонування антропонімів ґрунтовно досліджували такі авторитетні вітчизняні ономасти, як Ю. Карпенко, Р. Керста, С. Панцьо, Ю. Редько, М. Худаш, П. Чучка та інші. Водночас питання емоційного ставлення носіїв до імен та прізвищ досі лишається недостатньо вивченим.

Мета статті – схарактеризувати випадки позитивного емоційного ставлення носіїв до імен та прізвищ, що були зафіксовані в розвідках XVIII–XX ст., а також простежити еволюцію поглядів на емоційний зв'язок імені та носія.

Виклад основного матеріалу. Давніші за хронологічним параметром розвідки дають змогу констатувати, що в попередні століття уявлення про роль імені в житті людини ґрунтувалося на ідеї його безпосереднього зв'язку з носієм, коли антропонім фактично відзеркалював внутрішній світ та зовнішній образ власника. Прикладом можуть послугувати зауваги англійського антиквара та історика, автора повної англійської історії з найдавніших часів В. Кемдена. У 1605 р., аналізуючи римський іменник, дослідник описав «щасливі» імена (*bona nomina*) на кшталт *Statorius*, *Faustus*, *Valerius*, що означали людей міцних, щасливих і доблесних [2, с. 30]. Не залишилися поза увагою автора також наймення «огидні» (*abominandi ominis nomen*), як-от *Atrius Umber*, що за часів римлян асоціювалося з похмурою темрявою, мертвими примарами й тінями.

Окреслені В. Кемденом ідеї знайшли своє продовження й надалі, однак у дещо видозміненому вигляді: так, у XVIII ст. поширилося переконання, що певні риси характеру людини можуть бути розвинені або вдосконалені на виконання закладеної в антропонімній формулі «програми». При цьому, цілком очевидно, основну увагу було сконцентровано на глибокому зв'язку носія з попередніми поколіннями, які уславили своїми діяннями та досягненнями родові ім'я. Ілюстрацією може послугувати невелика стаття про імена, опублікована

в газеті «The European Magazine and London Review» (1783 р.), у якій автор з ініціалами А. В. поставив за мету переконати читачів у необхідності бути обізнаним в етимології імен, що могло б мати позитивні наслідки як для суспільства загалом, так і для певної людини зокрема. На думку дописувача, знання носієм походження та славетної історії свого прізвища, а також закладених у ньому позитивних сигналах могло б певною мірою скоригувати поведінку останнього: ідеться про «благородний дух наслідування» тих чи тих особистісних рис, якостей нащадками [3, с. 427].

У 1789 р. англійський історик Дж. П. Ендрюс описав традицію повної заміни власних імен на класичні антропоніми, що поширилася із середини XV ст. [4, с. 216–217]. За його спостереженням, до цього прийому вдавалися переважно тогочасні дотепники та науковці. Однак уже за п'ятдесят років у газетній замітці «Aristocracy of names» (1847 р.) таку практику було схарактеризовано як «хронічну трансформацію» власних назв, до якої активно долучалися не лише носії дивних та непривабливих антропонімів, а й власники тих імен та прізвищ, що позитивно оцінювалися тогочасним суспільством та самими носіями: у таких випадках їм було важливо зробити оніми максимально зрозумілими [5, с. 61]. Наприклад, якщо носієві імені Арчибалд воно могло видатися двозначним, то його рішуче модернізували в Арчболд.

На межі XIX і XX століть вже згадуване раніше ім'я Atrius Umber було оголошено промовистим прикладом упередженого ставлення через віру в забобони та прикмети [6, с. 92]. Загалом ім'я позиціонувалося як невіддільна частина особистості на кшталт зросту чи кольору волосся людини. Це давало підстави вважати онім тим атрибутом, до якого звертаються доволі обмежено, коли необхідно скласти уявлення про носія за умови зустрічі з ним. Більшої значущості йому надається в тих ситуаціях, коли ім'я є єдиною інформацією про особу: у цьому разі певне враження про людину, на переконання американського вченого Г. Пека, вибудовується саме на підставі оніма. Також дослідник переконує, що між іменем та носієм існує своєрідна гармонія: під час ім'янаречення номінатори ще не мають інформації про те, яку зовнішність матиме дитина в дорослому віці або які риси характеру домінуватимуть, але коли вона дорослішає, оточення адаптує ім'я, видозмінюючи його форму (кремезну Lily називають Lil; пристойну панянку – Margaret, пустотливу дівчину – Madge, а просту – Maggie) [там само, с. 92]. Не оминає увагою Г. Пек також номінаторів: сформована ними антропонімна формула часто дає відповідь на питання про те, який саме рівень культури та естетичного розвитку

наявний в родині іменованого, оточення тощо. Ці та подібні спостереження дали змогу резюмувати, що імена та прізвища людей мають психологічне значення.

На початку ХХ ст. вийшло друком есе англійського журналіста та редактора А. Дж. Гардинера «On Being Called Thompson», у якому автор навів низку прикладів, коли носії настільки пишалися своїми іменами, що будь-яка невинуватість, на їхній погляд, трансформація неодмінно викликала відверте обурення, презирство та агресію: письменник Р. Л. Стівенсон, прізвище якого Stevenson було змінено на Stephenson книжковим піратом; сер Фредерік Тезігер, лорд Челмсфорда, якого помилково назвали містером Смітом; письменник Філдінг, написання прізвища якого різнилося з його родичами й увесь час потребувало уточнень [7, 1919]. Прикметно, що будь-які зміни антропоніма іншими сприймалися як справжня наруга не лише над іменем, а й самим носієм, що пояснювалося тим самим уявленням про ім'я як частину ідентичності. Відчуття втрати власної ідентичності неодмінно викликало роздратування, адже кожен прагнув лишатися самим собою. З іншого боку, наголошується на зв'язку з попередніми поколіннями, що руйнується внаслідок спотворення прізвища, навіть за умови, якщо носіям не надто багато про цих предків відомо. Зв'язок з попередніми поколіннями через прізвище описували також інші дослідники, зокрема К. П. Оберндорф у праці «Reaction to personal names» (1918), а також анонімний автор статті «Aristocracy of names» (1847 р.), однак у їхніх роботах ішлося про цілковито інше прагнення: самі носії здійснювали навмисну трансформацію прізвищ задля розриву зв'язків з родом. Отже, фіксуємо діаметрально протилежне ставлення до прізвищ з боку носіїв, що сформувалося внаслідок ставлення до роду й предків: негативне – навмисна видозміна прізвища, наприклад, DiPrucci – de Pucci [8, с. 47–52], Miller – Muller – Mühler [5, с. 61], позитивне – категоричне заперечення будь-яких модифікацій [7, 1919]. Другий важливий висновок, описаний А. Дж. Гардинером, стосується комунікативного аспекту антропонімів: спотворення чийогось імені чи прізвища вважається одним з найбільш витончених способів навмисно завдати носієві образи, адже демонструє відверте небажання дізнатися правильне написання, вимову або зумисне спотворення через ненависть, презирство тощо.

У 1946 р., аналізуючи психологію власних назв, П. Плоттке зауважив, що поширене до цього часу твердження про те, що ім'я людини безпосередньо визначає її характер є донауковим та межує з магією [9, с. 111]. На його переконання, у більшості випадків антропонім має невелике значення, але водночас він може бути саме

тим чинником, що полегшує рух носія до його особистісного ідеалу, або навпаки, перешкоджає цьому, стримує.

Упродовж наступних десятиліть були висунуті нові гіпотези, що концентрували думку на зв'язках імені та ідентичності. Зокрема в 1961 році теорія особистості Г. Олпорта проголосила ім'я людини тим центром, на якому тримається самоідентичність протягом усього її життя, символом усього людського ества [10, с. 117]. Визначальний характер імені підкреслено також у теорії унікальності К. Р. Снайдера і Г. Фромкіна, де його позиціують як один із «атрибутів унікальності», що дає змогу людині відрізнити себе від інших [11, с. 382-391].

Висновки. У розвідках аналізованого періоду антропонімна формула позиціонувалася як невіддільний атрибут людини, емоційне ставлення до якого часом було помітно позитивним. Такі носії намагалися всіляко убезпечити свої імена та прізвища від навмисних або випадкових спотворень, тримаючи в пам'яті славетні подвиги попередніх поколінь, деякі прагнули навіть покращити, вдаючись до різноманітних трансформацій. Упродовж тривалого часу уявлення про зв'язок носія та імені зазнавало змін: популярне в попередні століття твердження про здатність антропоніма безпосередньо визначати характер чи в інший спосіб впливати носія у ХХ ст. було сприйняте як сумнівне. При цьому в тогочасних роботах підкреслювалися можливості власних імен людей слугувати додатковим мотиваційним чи стримувальним чинником.

Література:

1. Gunther, Personennamen im Sippschaftsbogen. *Wehrpsychol. Mitt.*, 1939, 1, No. 3, P. 4-7.
2. Camden W. Christian names. *Remaines of a Greater Worke Concerning Britaine*. London, 1605. P. 28-88.
3. B. A. On names. *The European*. London, 1783, Dec. 17. P. 427-429.
4. Andrews J. P. (1789). Names. *Anecdotes, &c., Ancient and Modern*. London, 1789. P. 215-221.
5. Aristocracy of names. (1847). *Chambers's Edinburgh Journal*, 8 (New Series). P. 60-62.
6. Peck H. Th. Names. *What is good English?* New York, 1899. P. 91-112.
7. Gardiner A. G. On being called Thompson. *Leaves in the wind*. New York, 1919. P. 113-117.
8. Oberndorf C. P. Reaction to personal names. *The Psycho-Analytic Review*, 5. Lancaster, PA, 1918. P. 47-52.
9. Plottke P. (1946). On the psychology of proper names. *Individual Psychology Bulletin*, 5, fourth quarter. Chicago, 1946. P. 106-111.
10. Allport G. W. Pattern and growth in personality. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961.

11. Snyder C. R., Fromkin H. L. Uniqueness: The Human Pursuit of Difference. New York, 1980. P. 382-391.

References:

1. Gunther. (1939). Personennamen im Sippschaftsbogen. *Wehrpsychol. Mitt.*, 1939, 1, 3, 4-7.
2. Camden, W. (1605). Christian names. In *Remaines of a Greater Worke Concerning Britaine*. London, 28-88.
3. B., A. (1783, Dec 17). On names. *The European*. London, 427-429.
4. Andrews, J. P. (1789). Names. In James Petit Andrews *Anecdotes, &c., Ancient and Modern*. London, 215-221.
5. Aristocracy of names. (1847). *Chambers's Edinburgh Journal*, 8 (New Series), 60-62.
6. Peck, H. Th. (1899). Names. In his *What is good English?* New York, 91-112.
7. Gardiner, A. G. (1919). On being called Thompson. In his *Leaves in the wind*. New York, 113-117.
8. Oberndorf, C. P. (1918, Jan.). Reaction to personal names. *The Psycho-Analytic Review*, 5. Lancaster, PA, 47-52.
9. Plottke, P. (1946). On the psychology of proper names. *Individual Psychology Bulletin*, 5, fourth quarter. Chicago, 106-111.
10. Allport, G. W. Pattern and growth in personality. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1961.
11. Snyder, C. R. & Fromkin, H. L. (1980) Uniqueness: The Human Pursuit of Difference. New York, 382-391.